

سرشناسه:	بخشیان، ابوالقاسم، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور:	راهنمای تعالی معنوی انسان در قرآن / ابوالقاسم بخشیان.
مشخصات نشر:	۴۰۰ ص.
شابک:	۱۳۰۰۰ ریال: ۹-۲۴۶-۲۸۸-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبیا
موضوع:	معنویت
موضوع:	معنویت -- جنبه‌های قرآنی
موضوع:	انسان (عرفان)
شناسه اثر:	پژوهشکده علوم اسلامی امام صادق (ع).
رده‌بندی کتاب:	انتشارات زمزم هدایت
رده‌بندی دی‌یو.بی:	۱۳۹۳ ب ۲ ر ۲۴۴/۲ BL۶۲۴
شماره کتابشناسی ملی:	۲۰۴ ۳۴۵۹۹۷۶

راهبردهای تعالی معنوی انسان در قرآن

ابوالباسم بخشیان

www.ketab.ir

زهدیت

راهنمادهای تعالی معنوی انسان در قرآن

نویسنده: ابوالقاسم بخشیان
صفحه آرا: علی نصیر محمدی
ناشر: زمزم هدایت

چاپ: نینوا ○ نوبت چاپ: اول ○ تاریخ چاپ: بهار ۱۳۹۳
شمارگان: ۱۰۰۰ ○ قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان
شابکد: ۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۲۸۸-۹

آدرس ناشر: قم، خیابان دورشهر، نبش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۳۰۷۳۵، همراه: ۰۹۱۲۲۵۳۲۸۸۷

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
------------	---

فصل اول: کلیات

مفاهیم:.....	۱۳
واژه راهبرد.....	۱۳
واژه «تعالی».....	۱۵
واژه معنویت.....	۱۷
تعالی معنوی.....	۲۴
واژه «انسان».....	۲۴
واژه «قرآن».....	۲۶
واژه رفعت.....	۲۸
واژه صعود.....	۲۸
واژه فلاح.....	۲۹
واژه سعادت.....	۳۰
حیات طیبه.....	۳۱
قرب الی الله.....	۳۳
لقاء الله.....	۳۴
پیشینه:.....	۳۵
ضرورت و اهمیت:.....	۴۰
آثار و کارکردهای معنویت و راهبردهای آن.....	۴۲

فصل دوم: انسان شناسی و تعالی معنوی

الف: مبانی انسان شناسی.....	۴۹
محورهای مهم مبانی انسان شناسی اسلامی.....	۵۱
انسان موجودی دو ساحتی.....	۵۳

۵۶	انسان و اصالت روح
۵۸	انسان دارای استعدادهای بی شمار
۵۹	انسان و مقام خلیفه الهی
۶۴	انسان آشراف موجودات
۶۶	انسان و فطرت کمال جویی و مطلق طلبی
۶۸	فطرت کمال طلب انسان منطبق با دین الهی است
۷۰	انسان و سعه وجودی کران ناپیدا
۷۲	انسان حیوان بالفعل و انسان بالقوه
۷۳	انسان موجودی تکامل پذیر
۷۴	انسان موجودی مختار
۷۵	انسان موجودی مکلف و مسئول
۷۶	انسان موجودی فنا ناپذیر و جاودانه و ابدی است
۷۷	ب: تعالی معنوی
۷۷	ده نکته اساسی
۹۲	حقیقت تعالی معنوی
۹۸	ج: قرآن شناسی و تعالی معنوی انسان
۹۹	قرآن منبع معرفت و معنویت
۱۰۱	قرآن کتاب خروج از ظلمات به نور
۱۰۲	قرآن حیات بخش روح و غذای جان
۱۰۲	قرآن کتاب رساندن انسان به عالی ترین مراتب کمال و تعالی

فصل سوم: تعالی معنوی انسان در قرآن

۱۰۵	درجات؛ و تعالی معنوی
۱۰۹	درجات و مراتب در ارزشهای اسلامی
۱۱۰	درجات ایمان و مراتب مومنین
۱۱۲	درجات عمل و مراتب انسان ها
۱۱۵	درجات و مراتب انسان در آخرت
۱۱۷	رفعت؛ و تعالی معنوی
۱۱۹	صعود، و تعالی معنوی
۱۲۱	عروج؛ و تعالی معنوی

۱۲۴	فلاح؛ و تعالی معنوی
۱۲۷	سعادت؛ و تعالی معنوی
۱۲۹	واژه سعادت و شقاوت در قرآن
۱۳۱	حیات طیبه؛ و تعالی معنوی
۱۳۳	حیات طیبه در آیات قرآن
۱۴۴	قرب الی الله؛ و تعالی معنوی
۱۴۶	قرب در آیات قرآن
۱۴۶	الف: قرب رب به عبد
۱۴۸	ب: قرب عبد به حق
۱۵۴	حقیقت قرب عبد به رب در حدیث قرب نوافل
۱۵۹	قرب، محبت و ولایت
۱۶۱	لقاء الله؛ و تعالی معنوی
۱۶۲	مفهوم شناسی لقاء
۱۶۲	دیدگاه موافقان لقاء الله
۱۶۶	نظر مخالفین لقاء و نقد اجمالی
۱۶۷	حقیقت لقاء الله
۱۶۸	لقاء خدا در دنیا
۱۷۰	لقاء خدا در آخرت
۱۷۱	مشاهده و مکالمه با خدا
۱۷۱	لقاء الله در آیات قرآن

فصل چهارم: راهبردهای تعالی معنوی انسان

۱۷۹	مقدمه
۱۷۹	۱. ملاک‌ها و معیارهای تعیین راهبردها
۱۸۶	۲. تقسیم راهبردها و مدل ارائه بحث
۱۸۹	۳. ارتباط راهبردها
۱۹۰	الف. راهبردهای بینشی
۱۹۱	راهبرد علم
۱۹۵	راهبرد تفکر
۲۱۱	راهبرد معرفت نفس

۲۱۹	 راهبرد معرفت الله
۲۲۷	 راهبرد استاد و مربی
۲۳۶	 ب. راهبردهای گرایشی
۲۳۶	 - مقدمه: قلب کانون اصلی گرایش ها
۲۳۸	 راهبرد دغدغه کمال و احساس درد
۲۴۰	 راهبرد زهد
۲۴۴	 راهبرد ذکر
۲۵۵	 راهبرد ایمان
۲۷۹	 راهبرد محبت
۲۹۲	 ج. راهبردهای عملی (کنشی)
۲۹۲	 مقدمه: چشم انداز کلی به عمل در اندیشه اسلامی
۲۹۹	 معنا و حقیقت عمل صالح
۳۰۰	 معیارها و ملاک های عمل صالح
۳۰۵	 رابطه متقابل عمل و ساختار روح انسان
۳۰۷	 رابطه عمل با کمالات و تعالی معنوی
۳۱۰	 راهبرد طاعت (عمل صالح و طاعت خدا)
۳۲۴	 ۸۰ التزام به ظواهر شرع شریف
۳۲۷	 راهبرد عبادت (عمل صالح و عبادت)
۳۳۶	 راهبرد خدمت رسانی (عمل صالح و خدمت رسانی)
۳۴۱	 ۷۰ راهبرد تقوی (عمل صالح و تقوی)
۳۶۳	 راهبرد تزکیه (عمل صالح و تزکیه نفس)
۳۷۰	 راهبرد مصاحبت با نیکان
۳۷۴	 راهبرد جهاد (عمل صالح و جهاد)
۳۷۹	 نگاهی کلی به رساله:
۳۷۹	 فراز اول: رابطه راهبردها با تعالی معنوی انسان
۳۸۶	 فراز دوم: رابطه متقابل بینش، گرایش و کنش
۳۹۲	 فهرست منابع

مقدمه

بشر از زمانی که پایه این کره خاکی نهاده است، همانطور که متوجه نیازهای مادی خود شده و برای رفع آن به حیرت افتاده است، متوجه نیازهای معنوی و روحی خود شده و برای تأمین آن به تکاپو پرداخته است. اکنون خویش نیازهای انسان (چه نیازهای مادی و چه نیازهای معنوی)، متن وجود خود اوست. انسان موجود صرفاً مادی نیست تا بارفع نیازهای مادی آرام و قرار گیرد؛ بلکه از بُعد دیگری نیز برخوردار است و هر بُعد او به اقتضای خاص خود به دنبال تأمین نیازهایش می‌باشد. کاوش در زندگی بشر ولیه تا آنجا که علم توانسته به سرافرده زوایای دوردست زندگی بشر راه یابد، نشانه‌ها و آثاری را در هر نفس دید انسان می‌گذارد که نشانگر گرایشات معنوی او از آغاز حیاتش تاکنون بوده است. خالق انسان که با رحمت گسترده‌اش متکفل تأمین نیازها و تمایلات انسان است هم خوان نعمت‌های مادی و دیرمین گستراننده و هم با الهامات معنوی و ارسال پیامبران، سفره غذاهای روحی را در پهنای زمین و زمان برای اشرف موجودات خود پهن نموده است. وَ آتَاكُم مِّنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَ إِن تَعْدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا (ابراهیم: ۳۴) و از هر چه از او خواستید به شما عطا کرد، و اگر نعمت خدا را بشماره کنید، نمی‌توانید آن را به شمار آورید. اصل معنویت طلبی ذاتی انسان است اما تشخیص مصداق حقیقی معنویت مشکلی است فراوری انسان. در واقع مشکل بشر در این نیست که طالب معنا و روحانیت است، بلکه مشکل او این است که غالباً در تشخیص مصداق حقیقت و آنچه را که از درون به دنبال آن است دچار خطا شده و به جای اتصال به حقیقت و ارتباط با کانون اصلی معنویت (خدا) به انحراف کشیده شده و از شرک و بت پرستی سر برآورده است و حس احتیاج به غذای روحی خود را با خوردن غذای مسموم اشباع نموده است. خدای رحمان

رسولان خود را پی در پی فرستاده تا بشر را از اشتباه در تشخیص مصداق بیرون آورده، و او را به حق واقعی سوق و عطش معنویت خواهی او را تسکین دهند.

اگر چه اولین فرد بشر که به زمین آمده خود پیامبر بوده و فیض هدایت آسمانی هیچگاه قطع نشده، در عین حال انسان انتخاب گر با تأثیر پذیری از تمایلات مادی و افراط در این تمایلات و نیز وسوسه گری شیطان، به گمراهی کشیده شده و حس حق طلبی و حقیقت جویی خود را در زیر توده کشش های نفسانی دفن نموده است. در این میان انسان هایی هم بوده اند که با پیروی از آیین مردان آسمانی، عقل خود را شکوفا و به نیاز معنوی خود جواب صحیح داده و حیات خود را از سطح حیات حیوانی؛ بلکه حیات معمولی انسان به حیاتی بالاتر ارتقاء داده و در فضای دیگری که سرشار از نور و صفا و بهجت و فزاینده است تنفس نموده اند. این حیات که در کتاب الهی حیات طیبیه نام گرفته است، همان معنویت است، که خدا دارد برای رسیدن به آن و سراب نمرود روح خود را هکارهای و ضل به آن بدرستی شناخته شوند. ما به دنبال دریافت معرفت صحیح نسبت به راهکارها و راهبردهای تعالی معنوی هستیم. از آنجا که منبع اصلی معرفت و معنویت و سر راهکارهای آن را کتاب خدا (قرآن مجید) می دانیم، می خواهیم دیدگاه قرآن را پیرامون راهبردهای هکارهای تعالی معنوی انسان دریابیم تا با اطمینان و وثوق به کتاب خدا با بهره مندی از این راهبردها به کمال روحی و تعالی معنوی خویش راه یابیم. بر این اساس سؤال اصلی پژوهش ما این است:

«راهبردهای تعالی معنوی انسان از نظر قرآن کدامند؟»

در کنار این سؤال اصلی بصورت طبیعی چند سؤال فرعی مطرح می شود:

«معنا و حقیقت معنویت چیست؟»

«منظور از تعالی و تعالی معنوی چیست؟»

«مبانی انسان شناسانه معنویت کدامند؟»

«دیدگاه قرآن پیرامون معنویت چیست؟»

برای پاسخ گویی به سؤالات فوق، این تحقیق در چهار فصل به انجام می رسد: فصل اول «کلیات» است که به تبیین مبانی تصویری و مفهوم شناسی و ازه های اصلی، پیشینه بحث و اهمیت و ضرورت آن می پردازد.

فصل دوم که عنوان «مبانی انسان شناسی و حقیقت تعالی معنوی» به خود گرفته است، به

مبانی انسان‌شناسی قرآنی و حقیقت معنویت پرداخته و بصورت اجمالی جایگاه قرآن را به عنوان منبع اصلی معرفت و معنویت روشن نموده است.

فصل سوم «معنویت از دیدگاه قرآن» است. در این فصل مفاهیم معادل واژه معنویت و هم، تعالی معنوی در قرآن و اکاوی شده و روشن شده است که برای پیگیری بحث معنویت در قرآن باید کلمات و مفاهیمی چون درجات، رفعت، صعود، فلاح، سعادت، حیات طیبه، قرب الی الله و لقاء الهی در قرآن مورد توجه قرار گیرد. مباحث لازم پیرامون هر کدام از این مفاهیم و واژه‌ها به قدر ضرورت مورد دقت و بررسی قرار گرفته است.

فصل چهارم که نقطه ثقل مباحث کتاب است «راهبردهای تعالی معنوی انسان» می باشد. این راهبردها با نظر به منابع اصلی دین، به ویژه قرآن کریم مورد بررسی و تحلیل گسترده قرار گرفته است. این فصل خود در سه قسمت اصلی «راهبردهای بینشی»، «راهبردهای گرایشی» و «راهبردهای کنشی» (علمی، رفتاری)، تقسیم و در ذیل هر کدام راهبردهای مناسب ذکر و بررسی شده است. در راهبردهای بینشی بر علم و معرفت، تفکر، خداشناسی و توحید، معرفت نفس و خودشناسی و همچنین مربی راهبردها تأکید شده است. در راهبردهای گرایشی به ارزش‌هایی چون احساس درد و دغدغه هدایت، رشد، ذکر، ایمان و حب الهی پرداخته‌ایم و در راهبردهای عملی محورهایی چون طاعت الهی و ولایت محوری، عبودیت، عبادت و التزام به شرع شریف، راهبرد خدمت رسانی، تقوا، مراقبه و محاسبه، تکیه نفس، مصاحبت با نیکان و جهاد در راه خدا مورد بحث و قرار گرفته است.